

## TOVUS TAXTI – SAN'AT VA HOKIMIYAT RAMZI

**Shaxzoda JALOLOVA**

*TDSHU, Sharq mamlakatlari tarixi yo'nalishi  
2-bosqich talabasi*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada Boburiylar imperiyasi tarixidagi eng ulug'vor san'at asarlaridan biri – Tovus taxti haqida so'z yuritiladi. Bu taxt, nafaqat Boburiylar hokimiyatining ramzi, balki san'at va nafislikning o'chmas yodgorligi sifatida tasvirlangan. Maqolada Tovus taxtining yaratilish jarayoni, uning bezaklari, tarixiy ahamiyati hamda afsonaviy taqdiri haqida ayrim tahlillar keng yoritilgan. Shoh Jahon buyuk saltanati uchun barpo etgan ushbu durdona, hokimiyat va go'zallikning uyg'unlashgan timsoli sifatida insoniyat tarixida o'chmas iz qoldirgan.

**Kalit so'zlar:** Tovus taxti, Boburiylar imperiyasi, Shoh Jahon, san'at, hokimiyat, tarixiy ramz, Tojmahal, olmos, yoqut, Dehli, Hindiston, kurdlar, Fotih Ali Shoh, Pahlaviylar sulolasi, Qojarlar sulolasi, zabarjad, marvarid, Ko'hinur olmosi, Temur yoquti, Akbarshoh olmosi, Shoh olmosi, sapfir, Jan Batist Tavernier, Javohirli taxt, Zeb-ziynatli taxt, Ramazon, Navro'z, Kashmir, Muhammad Qudsiy, Abu Tolib Kalim, Said G'ilonoy, Bibadalxon.

**Annotation:** This article delves into one of the most majestic artistic masterpieces of the Mughal Empire—the Peacock Throne. Symbolizing not only Mughal power but also an enduring legacy of art and elegance, the throne is explored through its creation, intricate designs, historical significance, and mythical fate. Built by Shah Jahan as a monument to his empire, the Peacock Throne stands as a testament to the union of power and beauty in human history.

**Keywords:** Peacock Throne, Mughal Empire, Shah Jahan, art, power, historical symbol, Taj Mahal, diamond, ruby, Delhi, India, kurds, Fath Ali Shah, Pahlavi dynasty, Qajar dynasty, Emerald, Pearl, Koh-i-Noor diamond, Timur ruby, Akbar Shah diamond, Shah diamond, Sapphire, Jean-Baptiste Tavernier, Jeweled throne, Ornamented throne, Ramadan, Nowruz, Kashmir, Muhammad Qudsi, Abu Talib Kalim, Said Gilani, Bibadal Khan.

**Аннотация:** В данной статье рассказывается об одном из величайших произведений искусства Могольской империи — Троне павлина. Этот трон, являющийся символом могущества Моголов и вечным наследием искусства и изящества, рассматривается через призму его создания, украшений, исторической значимости и легендарной судьбы. Построенный Шах-Джаханом в честь его великой империи, Трон павлина стал вечным свидетельством слияния власти и красоты в истории человечества.

**Ключевые слова:** Трон павлина, Могольская империя, Шах-Джахан, искусство, власть, исторический символ, Тадж-Махал, алмаз, губин, Дели, Индия, Курды, Фатх-Али Шах, Династия Пехлеви, Династия Каджаров, Изумруд, Жемчуг, Алмаз Кох-и-Нур, Рубин Тамерлана, Алмаз Акбар-шаха, Алмаз Шаха, Сапфир, Жан-Батист Тавернье, Драгоценный трон, Украшенный трон, Рамадан, Навруз, Кашмир, Мухаммад Кудси, Абу Талиб Калим, Саид Гилани, Бибадал-хан.

Tarixning oltin sahifalarida insoniyat iste'dodi va qudratining timsoli bo'lgan asarlar juda kam uchraydi. Ammo Boburiylar saltanatining eng ulug'vor asarlaridan biri bo'lmish Tovus taxti bu qoidani o'zgartirgan. Bu taxt – Shoh Jahonning san'atga, qudratga va go'zallikka bo'lgan muhabbati natijasi edi. Tovus taxti nafaqat oltin va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyuk me'morchilik durdonasi, balki bir imperiyaning kuch-qudratini ramziy ifodalagan asar ham edi. Uning tarixi, go'zalligi va qismati insoniyatga boylik va hokimiyatning abadiyligini eslatadi.

Tarix yilnomalarida Tovus taxti yoki Taxt-i-tausga o'xshagan bir nechta obyektlar tasavvurni egallagan. 1628-yilda bizga Tojmahalni sovg'a qilgan o'sha Boburiy hukmdor Shoh Jahon tomonidan topshirilgan bu hashamatli durdona Boburiylar davrining dabdabaliligidan dalolat edi. Ajablanarlisi shundaki, Tovus taxti Tojmahalning o'zidan ikki barobar qimmatga tushgani aytiladi. Shu faktning o'zi uning mislsiz ulug'vorligi haqida ko'p gapiradi. Mohir hunarmandlar bu mo'jizani yaratish uchun 7 yil davomida mehnat qilib, uning tuzilishiga 2500 funtdan ortiq oltin va 500 funt qimmatbaho toshlarni joylashtirdilar.

Hindistonda bunyod etilib, 1739-yilda forslar tomonidan qo'lga kiritilgan mashhur oltin taxt keyinchalik yo'qolgan bo'lsa-da, asrlar davomida fors (hozirgi Eron) saltanatining qudrati va shon-shuhrati ramzi bo'lib qoldi.<sup>1</sup> Ushbu betakror taxt dastlab XVII asrning boshlarida Boburiylar sulolasining buyuk hukmdori Shoh Jahon uchun yaratilgan. Tovus taxti nafaqat oddiy hukmdor kursisi, balki san'at va hunarmandchilikning mo'jizakor namunasi edi. Kumush zinapoyalar orqali chiqiladigan bu taxt oltindan yasalgan oyoqlari ustida turar, qimmatbaho javohirlar bilan bezatilgan hamda ikkita ochilgan tovusning tumshug'i va patlari shaklida yaratilgan orqa suyanchig'iga ega edi. Ushbu naqshlar nafis zarhal, emal va duru gavharlar bilan bezatilgan bo'lib, qimmatbaho toshlar – olmos, yoqut va boshqa durdona javohirlar taxtning shukuhini yanada oshirgan. 1739-yilda Eron sarkardasi Nodirshoh Dehlini zabt etganida, Tovus taxti ham boshqa bebaho g'animatlar qatorida qo'lga kiritildi. U Hindistondan jo'nab ketishidan oldin xuddi shu uslubda yana bir taxt – divanni yasattiradi va ikkisini ham Forsga olib ketadi. Afsuski, bu ikki bebaho taxt

<sup>1</sup>John F. Richards. The Mughal Empire. Cambridge University Press, 1995. P-275-278.

keyinchalik kurdlar bilan bo'lgan janglarda yo'qoladi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, kurd jangchilari taxtlarni qismlarga ajratib, ularning javohir va qimmatbaho metallari bo'laklarga bo'linib ketgan. Shundan so'ng, Tovus taxtining yangidan yasatilgan nusxalari keyingi fors shohlari uchun, ayniqsa, Fotih Ali Shoh (1797–1834) davrida yaratildi.<sup>2</sup> Hatto so'nggi ikki Pahlaviy shohi ham (1926 va 1941-yillardagi toj kiyish marosimlarida) Qojarlar sulolasi davrida yaratilgan ajoyib taxt nusxasidan foydalanganlar. Tovus taxti o'zining asl ko'rinishida saqlanib qolmagan bo'lsa-da, uning shon-shuhrati va ulug'vorligi tarix sahifalarida mangu muhrlanib qoldi.

Taxtning go'zalligini tasvirlash qiyin, chunki u nafaqat zargarlarning mahoratini, balki Boburiylar imperiyasining san'atga bo'lgan e'tiborini ham aks ettirgan. Tovus haykalchalari ichida joylashgan qimmatbaho toshlar quyosh nurlari ostida porlab, xonadonni yorqin nurlarga to'ldirgan. Zabarjad, yoqut, marvarid va olmoslar bilan bezatilgan bu taxt san'at va nafosatni o'zida uyg'unlashtirgan. Taxtning har bir qismi bejirim naqshlar bilan qoplangan bo'lib, ularda tabiat, hokimiyat va abadiylik ramzlari mujassam edi.<sup>3</sup>

Taxtning dizaynida zargarlik buyumlari bilan bezatilgan tovuqlar tasvirlangan va bu unga o'zining ramziy nomini bergan. Unda tarixdagi eng afsonaviy marvaridlar, jumladan Ko'hinur olmosi, Temur yoquti, Akbarshoh olmosi va Shoh olmoslari joylashgan edi. Taxminan 116 zumrad, 108 yoqut va son- sanoqsiz olmos, sapfir va marvaridlar uning yuzasini bezatgan.<sup>4</sup> Shoh Jahonning yutuqlarini madh etuvchi bayt hatto taxtdagi zumradga o'yib yozilgan. 1665-yilda Boburiylar saroyiga tashrif buyurgan fransuz zargar Jan Batist Tavernier taxtga eng mukammal ishlovlardan birini berdi. U 6 dan 4 futlik platformaga olib boradigan kumush zinapoyalarni tasvirlab berdi, to'rtta oltin bilan qoplangan oyoqlar 25dyum balandlikda. Marvaridlar bilan bezatilgan 12 ta oltin ustunlar bilan mustahkamlangan ipak soyabon platformani qoplagan.<sup>5</sup>

Shoh Jahon davrida qurilgan yangi taxt o'zining shakli va bezaklari bilan ilgari Boburiy hukmdorlar foydalangan taxtlardan keskin farq qilardi. U avvalgi imperator – Shoh Jahonning otasi Jahongir ishlatgan taxtdan butunlay o'zga ko'rinishga ega edi. Jahongirning taxti o'yib ishlangan qora bazaltdan yasalgan oddiy va to'rtburchak shaklda bo'lsa, Shoh Jahonning yangi taxti hashamat va san'atning eng yuksak namunasi sifatida yaratilgan edi.<sup>6</sup> Dastlab ushbu taxtga alohida nom berilmagan. Uni ko'pincha “Javohirli taxt” yoki “Zeb-ziynatli taxt” (Taxt-Murassa) deb atashgan. Biroq, keyingi tarixchilar uning orqa tomonida tasvirlangan tovuq haykallari sababli

<sup>2</sup> <https://www.britannica.com/topic/Peacock-Throne>

<sup>3</sup> Susan Stronge. Art and Culture of the Mughal Empire. Victoria & Albert Museum, 2002. P-45-48.

<sup>4</sup> Waldemar Hansen. The Peacock Throne: The Drama of Mogul India. Motilal Banarsidass Publishers, 1986. P-123-127.

<sup>5</sup> <https://www.theculturegully.in/post/the-peacock-throne-a-lost-treasure-worth-twice-the-taj-mahal>

<sup>6</sup> Dirk Collier. The Great Mughals and Their India. Hay House, 2016. P-201-206.

unga "Tovus taxti" nomini berganlar. 1635-yil 22-martda, Shoh Jahon o'z taxtiga chiqqanining yetti yillik bayrami munosabati bilan, ushbu betakror taxt tantanali ravishda rasman ochildi. Bu sana shohning munajjimlari tomonidan maxsus tanlangan bo'lib, ikki barobar xayrli hisoblangan. Chunki bu kun musulmonlar uchun muqaddas Ramazon hayitiga va forslarning qadimiy bayrami – Navro'zga to'g'ri kelgan edi. Imperator o'sha paytda Kashmirdan poytaxtga qaytayotgan bo'lib, uning hukmdorligini yanada tantanali nishonlash uchun aynan Navro'zning uchinchi kuni taxtga o'tirishi eng qulay vaqt deb topilgan. Ushbu buyuk marosimning ruhiy va badiiy jihatlarini abadiylashtirish uchun imperatorning sevimli shoiri Muhammad Qudsiy tanlangan. U taxtning yuzasiga zumrad va yashil emal bilan bitilgan yigirma misralik she'r yozgan. She'rda imperiyaning ulug'vorligi, hunarmandlarning tengsiz mahorati va taxtning "jannatni yorituvchi ulug'vorligi" madh etilgan.<sup>7</sup> Bundan tashqari, she'rdagi harflar ichiga taxtga chiqish sanasi shifrlab joylashtirilgan edi. Shoir Abu Tolib Kalim ham ushbu buyuk voqea sharafiga oltmish uch baytdan iborat she'r yaratgan. Uning har bir misrasi uchun shoh tomonidan oltita oltin tanga hadya qilingan. Bundan tashqari, Shoh Jahon mohir zardo'z Said G'iloniyga alohida e'tibor qaratib, unga "Tengsiz usta" (Bibadalxon) unvonini bergan va uni oltin tangalar bilan taqdirlagan. G'iloniy esa o'z navbatida 134 baytdan iborat ulkan she'r yaratgan bo'lib, uning ilk o'n ikki bayti imperatorning tug'ilgan kuniga, keyingi o'ttiz ikki bayti birinchi toj kiyish marosimiga, qolgan to'qson bayti esa taxtga chiqish sanasiga bag'ishlangan edi. Shoirlar bu ulug' taxtning shon-shuhratini madh etib, uni tabiatning eng go'zal in'omlariga qiyos qilganlar:

*"U Hindistonga qarab jilovini tezda burib, shon-shuhrat bilan yo'l oldi, Shamoldek yelib, chaqmoqdek chaqqon ot ustida. Ne'mat va erkinlik ila u poytaxtga qaytdi, Osmon va farishtalar uning uzengisi atrofida parvoz etdi. Ming rahmat! Dunyoning go'zalligi jonlandi, marvariddek tovlanib turgan bu taxtning ertakmonand ulug'vorligi bilan."*<sup>8</sup>

Xulosa qilib aytganda, Tovus taxti – bu oddiy bir taxt emas, balki saltanatning qudrati, san'atning yuksak cho'qqisi va tarixning abadiy yodgorligidir. U hukmdorning shon-shuhratini aks ettiruvchi ramz bo'lish bilan birga, o'z davrining hunarmandchiligi, me'morchiligi va adabiy an'alarining eng go'zal mujassamlanishidir. Shoh Jahon davrida yaratilib, olamshumul e'tirof topgan bu taxt faqat saltanatning moddiy qudratini, balki uning madaniy va ruhiy buyukligini ham ifoda etgan. Qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan, olmos va yoqutlar jilosi bilan porlagan bu taxt, go'yo jahondagi barcha boylik va go'zallikni o'zida mujassam etgan edi. Uning yaratilishi hukmdorning nafaqat siyosiy hokimiyati, balki san'at va ilm-fan

<sup>7</sup> Bamber Gascoigne. The Peacock Throne: The True Story of the Mogul Throne of India. Macmillan, 2001. P-89-94.

<sup>8</sup> Hasan, Mo'g'ul she'riyati, 56-61-betlar. Said Giloniy Bibadal Xonning Navoz Xondagi tarjimai holi, Maathir, jild. 1, 396-9-betlar.

rivojiga qo'shgan hissasining yorqin isbotidir. Biroq, tarix shuni ko'rsatadiki, moddiy buyuklik abadiy emas. Tovus taxti harbiy yurishlar va siyosiy to'qnashuvlar natijasida yo'qolgan, lekin uning shon-shuhrati bardavom qoldi. Uning tarixiy qiyofasi nafaqat fors va hind madaniyatida, balki butun insoniyat xotirasida boqiy yashaydi. Bugun Tovus taxti haqida so'z borganda, u faqat bir hukmdorning shon-shuhratini emas, balki san'at va madaniyatning abadiyligini eslatadi. Bu taxt inson tafakkuri va ijodining cheksiz imkoniyatlari timsolidir. Hokimiyat vaqtinchalik bo'lishi mumkin, lekin san'at va tafakkur bilan uyg'unlashgan buyuklik asrlarga tatigulik merosga aylanadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. John F. Richards. The Mughal Empire. Cambridge University Press, 1995. P-320.
2. <https://www.britannica.com/topic/Peacock-Throne>
3. Susan Stronge. Art and Culture of the Mughal Empire. Victoria & Albert Museum, 2002. P-256.
4. Waldemar Hansen. The Peacock Throne: The Drama of Mogul India. Motilal Banarsidass Publishers, 1986. P-496.
5. <https://www.theculturegully.in/post/the-peacock-throne-a-lost-treasure-worth-twice-the-taj-mahal>
6. Dirk Collier. The Great Mughals and Their India. Hay House, 2016. P-472.
7. Bamber Gascoigne. The Peacock Throne: The True Story of the Mogul Throne of India. Macmillan, 2001. P-228.
8. Hasan, Mo'g'ul she'riyati, 56-61-betlar. Said Giloniy Bibadal Xonning Navoz Xondagi tarjimai holi, Maathir, jild. 1, 396-9-betlar.